

Tóth János

Bioetika – Fenntarthatóság demográfiai
vonatkozásai –
Korunk népesedési folyamatai

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

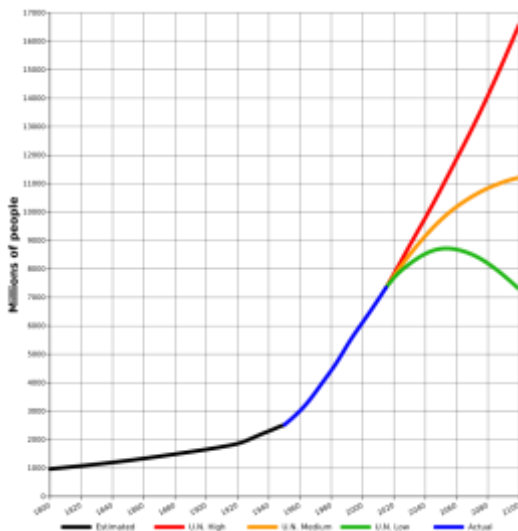
12. TÉMA A FENNTARTHATÓSÁG DEMOGRÁFIAI VONATKOZÁSAI

12.1 LECKE KORUNK NÉPESEDÉSI FOLYAMATAI

A fenntartható fejlődésnek számos oszlopa, részterülete és vonatkozása van, ezek közül bioetikai szempontból legfontosabbnak a demográfia és azon belül a népesedés tekinthető. Ebben a leckében rámutatok arra, hogy népesedési szempontból a nemzetek nagyon különböző állapotban vannak és ebből következik, hogy egyszerre van jelen a népességnövekedés és csökkenés. Az előbbi elsősorban környezeti, míg az utóbbi társadalmi szempontból nem fenntartható. **Tehát csak az állandó vagy lassan változó létszámú népesség lehet összhangban a fenntartható fejlődés kritériumával.**

12.1.1 Lassuló növekedés

Korunk egyik érdekes globális demográfiai sajátossága, hogy egyszerre nő a népesség és csökken a termékenységi arányszám. 1950-ben még csak 2,5 milliárd ember élt a Földön; kevesebb mint 40 év alatt ez a szám megduplázódott. A 7 milliárd főt az emberiség létszáma 2011-ben érte el. Legvalószínűbb forgatókönyv szerint 2083-ra elérjük a 10 milliárdot; az idézett grafikon szerint ez már 2060 előtt bekövetkezik.

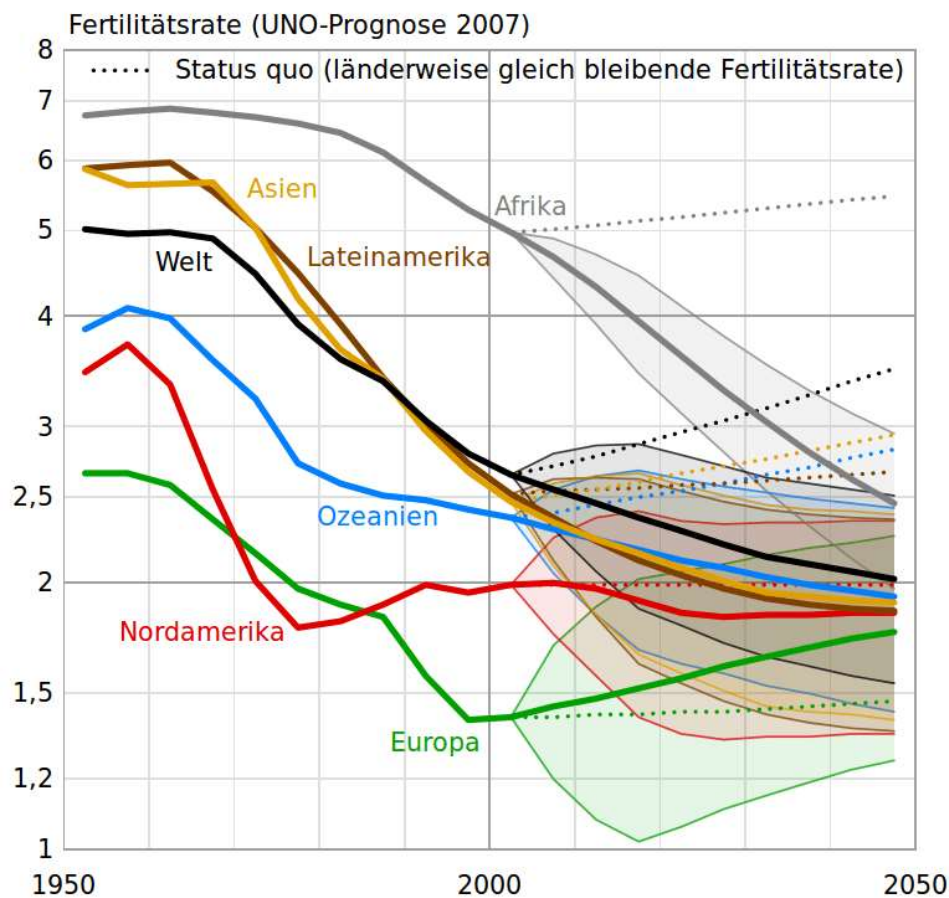

A világ népessége 1800 és 2100 között, az ENSZ 2010-es becslése alapján.

Forrás:

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%93%D7%9E%D7%95%D7%92%D7%A8%D7%A4%D7%99%D7%94_%D7%A9%D7%9C_%D7%94%D7%A2%D7%95%D7%9C%D7%9D#/media/%D7%A7%D7%95%D7%91%D7%A5:World-Population-1800-2100.svg

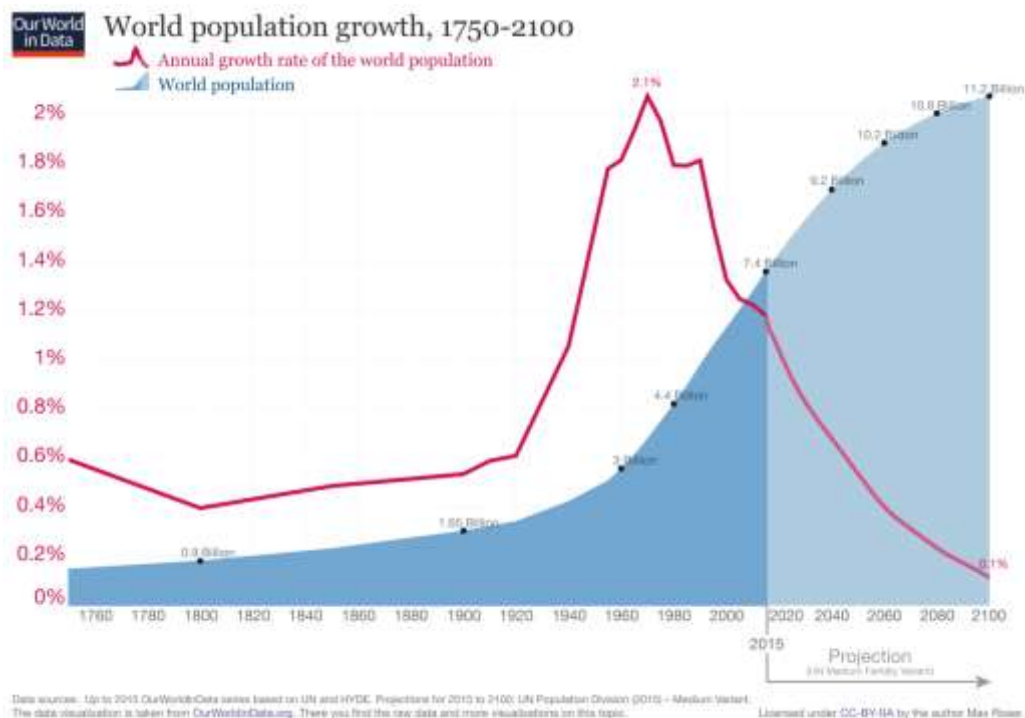
A világnépesség viszonylag gyors növekedését – látszólag paradox módon – a termékenységi arányszám gyors csökkenése kíséri. A 60-as években a nőknek statisztikai átlagban majdnem 5 gyereke született, míg a 90-es évekre ez az érték 3-ra csökkent. Jelenleg az emberiség egészére vonatkoztatott termékenységi mutató 2,3 gyerek/nő, ami világátlagban már megegyezik az egyszerű helyettesítési értékkel.

A termékenységi arányszám változása kontinensenként, 2007 után ENSZ előrejelzés. Forrás: [https://de.wikipedia.org/wiki/Zusammengefasste_Fruchtbarkeitsziffer#/media/Datei:UNO-Fertilit%C3%A4tsratenanalyse_und_-_prognose_\(1950%E2%80%932050\).png](https://de.wikipedia.org/wiki/Zusammengefasste_Fruchtbarkeitsziffer#/media/Datei:UNO-Fertilit%C3%A4tsratenanalyse_und_-_prognose_(1950%E2%80%932050).png)

A termékenységi ráta csökkenésével összhangban az emberiség lélekszámának a növekedési üteme 1969-től (2,09%) csökken és 2020-ban 1,05%-ra esett. Az ENSZ 2015-ös előrejelzése szerint a

világnépesség még 2100-ban is nőni fog minimális mértékben 0,1%-kal.

A népesség globális növekedésének az ütemes (piros vonal) és a világ népességének a várható növekedése (kék mező) az ENSZ 2015-ös becslése alapján. Forrás: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:World-Population-Growth-1750-2100.png>

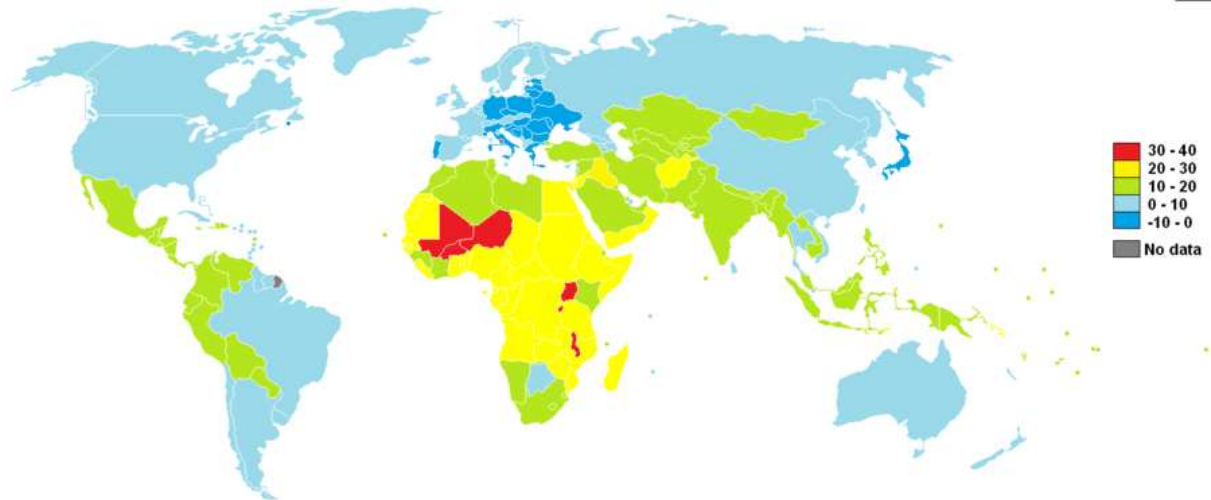
12.1.2 Kontinentális, regionális és nemzeti különbségek

A másik fontos sajátossága a jelenlegi demográfiai helyzetnek, hogy az összesített termékenységi átlagszám (2,3 gyerek/nő) jelentős regionális különbségeket takar. A kontinensekre jellemző termékenységi arányszám csökkenő sorrendben a következő: Afrika – 4,4; Nyugat-Ázsia – 2,6; Óceánia – 2,3; Dél-Amerika – 2,0; Észak-Amerika – 1,7; Kelet-Ázsia – 1,5 és Európa – 1,5 gyerek/nő. (PRB, 2020).

A fenti adatok is jól mutatják, hogy félrevezető, ha csak a világtágra koncentrálunk, hiszen ahogy Alfred Sauvy (1990) mondta az csak egy statisztikai paraméter. Az emberiség demográfiai szempontból nagyon különböző régiók, népek és kontinensek összességéből áll, amit figyelembe kell venni. A két végletet Afrika és Európa jelenti.

Tehát az emberiséget jelenleg egyszerre jellemzi a népességnövekedés és a népességcsökkenés. Lehet, hogy a 100 év múlva már mindenütt a népességcsökkenés jelenti a fő problémát, de most még az a helyzet, hogy fiatal Afrikát a népességgrobbanás, míg az öreg

Európát a demográfiai tél sújtja. Az egy másik kérdés, hogy Közép- és Kelet-Európában a népesség *de facto* csökken, míg Nyugat-Európában az ún. **természetes fogyást** ellensúlyozza a tömeges bevándorlás.

Természetes növekedés (világos kék, zöld, sárga, piros) és természetes fogyás (sötét kék), amely Kelet-Európát, Portugáliát és Japánt jellemzi (2017). Forrás:

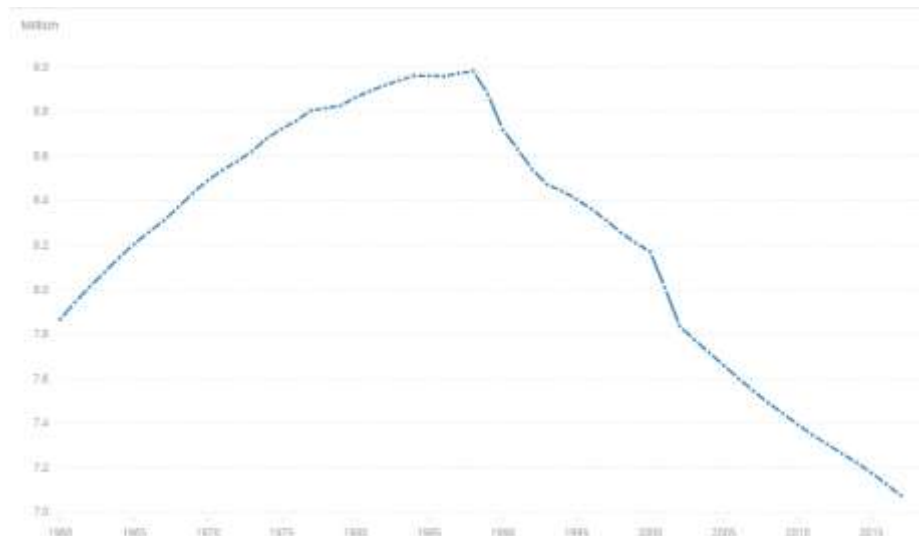
https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%BB%D1%8F%D1%86%D0%B8%D1%8F#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%95%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%BF%D0%BE_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BC_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B0_2017.png

12.1.3 Európai tendenciák

Az Európai Unió népessége 1990 és 2017 között 9%-kal nőtt, ezen belül azonban jelentős eltérések vannak. Éles választóvonal húzható az EU régi és új tagországai között. Az EU-15 országaiban a népesség átlagosan 12%-kal nőtt, míg az EU-13-ban átlagosan 7%-kal csökkent. A különbség mögött elsősorban a következő tényezők állnak: Nyugat-Európában nincs tömeges kivándorlás, hosszabb ideig élnek az emberek, folyamatos a tömeges bevándorlás, az őshonos európaiak és a bevándorlók összesített termékenységi rátája magasabb mint Kelet-Európába. Ezzel szemben Kelet-Európára a tömeges kivándorlás a jellemző, nincs tömeges bevándorlás és a halandóság is magasabb.

Vegyük például a bulgár népességfogyást, amelynek mértéke világviszonylatban is megdöbbentő mértékű. A népesség 1988-ban tetőzött 8,9 milliós értéknél, azóta folyamatosan csökkent 2019-ben 6,9 millió volt. Tehát a jelenlegi népesség az 1985-ösnek a 77%-a, azaz Bulgária 31 év alatt, vagyis egy generáció alatt

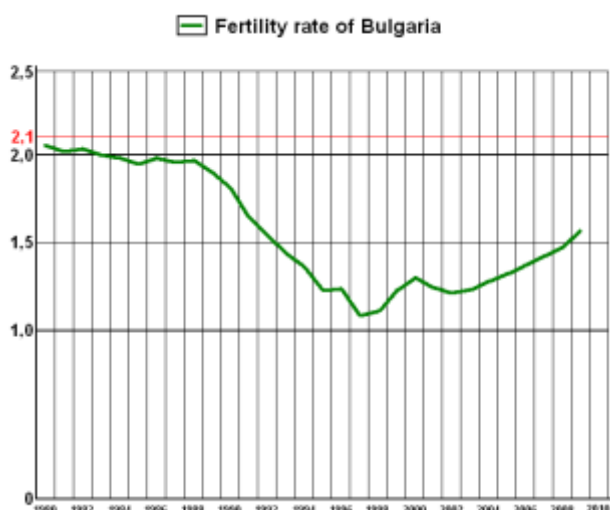
elvezítette a népességének az egyharmadát.

Bulgária népességének a változás 1960-2017 között.
https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Bulgaria#/media/File:Bulgaria-demography.png

Forrás:

Érdeemes megvizsgálni, hogy ebben az időszakban hogyan változott a bulgár termékenységi ráta. A kívánatos 2,1 gyerek/nő értéket utoljára 1979-ben érte el, majd lassan csökkent 1988-ig: 1,97-re; ezután meredeken csökkent 1997-ig: 1,09-re. A rendszerváltással együtt járó termékenység zuhanás szinte minden posztkommunista országban megfigyelhető. Ennek legismertebb példája az ún. orosz kereszt ([Russian Cross](#)). A termékenységi ráta 1997 után lassan emelkedett, 2008-ban elérte az 1,5-ös értéket és azóta 1,5 és 1,6-os tartományban mozog.

Bulgár termékenységi arányszáma 1980 és 2010 között. Forrás:

https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Bulgaria#/media/File:Fertility_rate_of_Bulgaria.GIF

A fentiek alapján tehát kijelenthetjük, hogy sem Kelet-Európában, sem Afrikában nem működik a demográfiai (népesedési) **láthatatlan kéz** (invisible hand). [A láthatatlan kéz](#) fogalma Adam Smith-től (1723-1790) származik és arra piaci, szélesebb értelemben társadalmi helyzetre utal, ahol az önérdék érvényesítése természetes módon elvezet a közjóhoz. John Platt (1918-1992) fogalmazta meg ennek ellentétét, nevezetesen a láthatatlan ököl (invisible fist) fogalmat. Ez a fogalom arra utal, hogy az önérdék követése bizonyos helyzetekben (pl. [fogolydilemma](#), [közlegelők tragédiája](#)) természetes módon vezet a közrosszhoz. Platt szavaival élve az önérdék bizonyos esetekben lesújt a közjóra.

Ezeket fogalmakat a demográfia témakörére alkalmazza Demény Pál. „*A népességprobléma magva – ... – az, hogy a demográfiai eseményekre vonatkozó egyéni döntések összessége nem eredményezi a közjót, az egyének akarat nincs összhangban a közérdekkel.*” (Demény 2016 11.o.)

(Tóth János, SZTE)

Kérdések

1. Miért csak a az állandó vagy a lassan változó népesség tekinthető fenntarthatónak?
2. Miért lassul a világnépesség növekedés üteme?
3. Népesedési szempontból miért tekinthető Afrika és Európa a két végletnek?
4. Miből adódik Nyugat-Európa és Kelet-Európa eltérő népesedési helyzete?
5. Jellemezze a Bulgária népesedési helyzetét!
6. Mit jelent a közjó és a közrossz fogalma?
7. Demény milyen értelemben használja a demográfiai láthatatlan kéz fogalmát?

Szakirodalom:

PRB, Population Reference Bureau (2020) *World Population Data Sheet*.

Sauvy, A, “»Le faux problème« de la population mondiale”, *Population*, vol. 4, no. 3, pp. 447-462. English translation: „Alfred Sauvy on the World Population Problem: A View in 1949”, *Population and Development Review*, vol. 16, no. 4, 1990, pp. 759-774.

Tóth I. János (2019): A fenntartható népesség elvi kérdései. *Valóság*:

Társadalomtudományi Közlöny 61: 12 pp 1-8,

Tóth I. János (2010): *Játékelméleti dilemmák társadalomfilozófiai alkalmazásokkal*. JATEPress Kiadó, Szeged.

Wikipedia: Demographics of Bulgaria. Депопуляция (Népességfogyás)

Demény Pál (2016): *Népességpolitika. A közjó szolgálatában*. KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest.

